

УДК 78.072.Біл:78.071.1Вор

МАРІЯ БІЛИНСЬКА – ПЕРША ДОСЛІДНИЦЯ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Богдана Фільц

У статті розглянуто наукову діяльність М. Білинської – першої дослідниці багатогранної музичної творчості С. Воробкевича. На основі її книжки, виданої 1958 року, проаналізовано головні мистецькі здобутки композитора та їх значення в історії розвитку української культури.

Ключові слова: музика, поезія, композитор, творчість, М. Білинська, С. Воробкевич.

В статье рассмотрена научная деятельность М. Белинской – первого исследователя многогранного музыкального творчества И. Воробкевича. На основе ее книги, изданной в 1958 году, проанализированы главные творческие достижения композитора и их значения в истории развития украинской культуры.

Ключевые слова: музыка, поэзия, композитор, творчество, М. Белинская, И. Воробкевич.

The article covers the scientific activities of Mariya Bilynska, the earliest researcher of many-sided musical creative work of Sydir Vorobkevych. On the basis of her book published in 1958, there have been analysed the main artistic achievements of the composer, as well as their importance in the history of Ukrainian culture's development.

Keywords: music, poetry, composer, creation, M. Bilynska, S. Vorobkevych.

На сторінках одинадцятого тому повного зібрання творів Л. Ревуцького, де вміщено літературну спадщину й епістолярії митця, знаходимо лист від 1968 року до знаного мовознавця, академіка І. Білодіда [8, с. 141], що безпосередньо стосується заявленої теми статті. Тож візьмімо ці рядки за своєрідний епіграф, що найкраще вводить читача в матеріал розвідки про М. Білинську:

Шановний

Іване Костянтиновичу!

До мене звернувся Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського з проханням висловити свою думку з приводу дисертації М. Білинської «І. І. Воробкевич. Життя і музична творчість». Я уважно переглянув роботу і вважаю, що її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства.

Кілька слів про особу І. Воробкевича як музиканта. Передусім це перший на Буковині композитор, який написав велику кількість хорів, пісень і музично-драматичних творів. Будучи вельми енергійною людиною, він доклав багато зусиль щодо пробудження національної свідомості серед онімеченої і орумуненої буковинської інтелігенції. Ряд пісень І. Воробкевича стали народними. А це дуже висока оцінка творчості будь-якого композитора.

Його оригінальні хори, а також «співогри» (п'єси з музикою) теж відіграли велику роль у музичному побуті, і то не однієї Буковини, а й усієї України. Як відомо, поетичну й музичну творчість Воробкевича дуже високо ставив Ів. Франко.

Робота тов. Білинської достатньо глибоко й всебічно висвітлює спадщину І. Воробкевича, вірно визначає його місце в українській музичній культурі. Дисертантка добре володіє мистецтвом аналізу, і її дослідження є цінним внеском в українське музикознавство.

(Л. Р.)

Поміж українських музикознавців, які здійснили значний внесок у дослідження і популяризацію творчих здобутків українських композиторів, передусім надбань музичної культури західних теренів, особливе місце належить М. Білинській (1912–1996), адже цей розділ нашої мистецької спадщини тривалий час залишався одним з найменш досліджених, з огляду на ідеологічні обмеження тоталітарної системи в повоєнні роки й цілі десятиліття поспіль. Багато праць видатних українських музикознавців і композиторів – З. Лиська, Б. Кудрика, В. Барвінського та інших – послідовно й вперто замовчували, а напрацювання представників української західної діаспори були майже недоступні для нашого читача. За тих

БОГДАНА ФІЛЬЦ, МАРІЯ БІЛИНСЬКА – ПЕРША ДОСЛІДНИЦЯ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ С. ВОРОБКЕВИЧА

складних часів, як відомо, партійні діячі й наглядачі за ідейною чистотою радянського мистецтва й правильністю виховання молоді забороняли не тільки виконувати, але й досліджувати духовну музику, а надбання українських композиторів – і поготів. Тож навіть М. Загайкевич у своїй фундаментальній монографії обійшла мовчанкою цілу низку цікавих мистецьких явищ або подала інформацію про них у дуже обмеженому обсязі, зокрема, розгляду творчості І. Воробкевича відведено лише шістьнадцять сторінок [6, с. 114–130], шість із яких займають нотні приклади і фото.

Про особливу пильність тодішньої радянської цензури свідчить один багатозначний факт. З усіх надрукованих фотографій цього поважного православного священика й видатного буковинського діяча культури, опублікованих у виданнях 1960–1980-х років, було вилучено зображення хреста, що він носив на грудях на грубому ланцюзі чи відповідній стрічці-підв'язці. Хрест на фотографіях, очевидно, заретушували, тому в книжках М. Білинської, що вийшли у світ 1958 і 1982 років, та у всіх її наступних передруках хрест відсутній, а на священицькій рясі залишився лише звисаючий ланцюг. Мабуть, оригіналу цієї фотографії тепер не існує, бо саме відретушована світлина С. Воробкевича «переходить» зі статті до статті й у XXI ст. Водночас у тому, що отець С. Воробкевич справді носив на масивному грубому ланцюзі великий хрест поверх ряс, – немає жодного сумніву. Про це свідчить фотографія на обкладинці ошатного ювілейного збірника «Дванадцять пісень на мужеські хори до слів Тараса Шевченка», упорядкованого Д. Січинським і надрукованого в музичному видавництві «Станіславський Боян» 1923 року з нагоди 20-річчя від дня смерті композитора. Цю фотографію, як ілюстрацію, розмістила авторка розділу про С. Воробкевича – Р. Мисько-Пасічник – в одному з навчальних посібників [7].

«У цих умовах, – як слушно зауважила Л. Яросевич, – особливого значення набуває цілеспрямована наукова і просвітницька діяльність, смілива громадська позиція музикознавця-педагога, лектора і пропагандиста рідної музичної культури Марії

Білинської» [10, с. 361]. Вона народилася в Чернівцях, тому зацікавлення і захоплення творчістю свого земляка, видатного композитора С. Воробкевича, стало природним і цілком виправданим. У цьому місті вона закінчила гімназію з німецькою мовою навчання. Згодом здобула ґрунтовну вищу освіту у Львівському університеті за двома профілями – як музикознавець у відомого польського музиколога А. Хибінського і як філолог-германіст. Після завершення університетських студій викладала музично-теоретичні предмети в Коломийській філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, від 1948 року – у Львівській спеціальній музичній школі-десятирічці (нині – Львівська середня спеціальна музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької) і у Львівській державній консерваторії ім. М. В. Лисенка (нині – Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка). У 1968 році захистила кандидатську дисертацію, з 1970-го була активним членом Спілки композиторів України [3].

Пані Білинська навчала і мене у Львівській спеціальній музичній школі-десятирічці та консерваторії, була моєю улюбленою вчителькою. Вона викладала історію української і зарубіжної музики, акустику й німецьку мову. Згодом стала для мене колегою у вчительській праці й, урешті, близьким другом у житті. Тому Марію Леонтіївну Білинську я завжди згадую з великою повагою і теплом. Ця шляхетна, доброзичлива й високоерудована жінка володіла даром притягувати до себе людей, створювати атмосферу взаємодовіри й невимушеності. Вона яскрава представниця української галицької інтелігенції з властивою їй ментальністю, особливою вишуканою манерою поведінки, елегантністю, працьовитістю, прагненням до знань і поширенням їх серед молоді. Як справжня патріотка і чудовий педагог, М. Білинська послідовно дбала про всебічний розвиток учнів і студентів, намагалася прищепити їм любов до високого класичного світового мистецтва, рідної культури, розкрити здобутки світочів української музичної і літературної творчості. Вона вболівала за стан української музики й поширення її у світі. Своїми науковими

ПОСТАТІ

працями та численними публіцистичними статтями в періодичній пресі й різних журналах в Україні та за її межами сприяла розвитку нашої музикознавчої думки, композиторської творчості й різних галузей виконавства. Дослідниця була активним популяризатором різнобічної діяльності композиторів М. Лисенка, С. Людкевича, С. Воробкевича, М. Колесси та його знаменитого батька – усесвітньовідомого фольклориста, академіка Ф. Колесси, а також В. Матюка, Р. Сімовича, А. Кос-Анатольського, Д. Задора та інших; мистецьких досягнень талановитих виконавців – солістів, ансамблів і хорових колективів (М. Крушельницької, О. Деркач, Ю. Башмета, вокального тріо сестер Байко, хорів «Трембіта», «Дударик» та багатьох ін.). М. Білинська надавала увагу і взаємозв'язкам музики й літератури, музики й образотворчого мистецтва, фахової музики й фольклору, визначних представників європейської культури з Україною (Ф. Ліст, Й. Гете), писала рецензії на оперні вистави, цікаві виступи гастролерів, мистецьких колективів, зокрема таких, як знаменитий Голландський хор під орудою славетного українця-патріота М. Антоновича, досліджувала історію музичної освіти в Західній Україні, створювала підручники з музичної літератури для учнів ДМШ, вартісні книжки для молоді, наприклад, про Т. Шевченка в музиці тощо.

Саме М. Білинській належить перше спеціальне дослідження багатогранної творчості С. Воробкевича, видатного буковинського діяча-просвітителя, талановитого українського поета, композитора, диригента й педагога, багаторічну плідну працю якого на культурній ниві рідного краю важко переоцінити. Вона стала взірцем самовідданої боротьби за утвердження українського слова й пісні на буковинській землі, гідно продовжила розпочату діяльність його славного попередника й однодумця Ю. Федьковича, сповненого ідеї національного пробудження знедолених буковинців. Своє дослідження Марія Леонтіївна видала окремою книжкою [3].

Перша книжка М. Білинської про С. Воробкевича привертає до себе увагу передусім охопленням значного об'єму цікавого

фактичного матеріалу, переважно введеним у науковий обіг уперше. У цьому полягає її новизна й наукова цінність. Особливо слід наголосити на її великому виховному, дидактично патріотичному значенні, де, попри тодішні партійні перестороги й заборони, розставлено правильні акценти щодо розуміння важливих загальнонаціональних завдань: значно ширшого плекання рідної пісні й мови, необхідності усвідомлення різними прошарками українського народу своєї національної ідентичності. Це переконливо засвідчує вибір авторкою епіграфу до цієї книжки – вірша-заповіту Ю. Федьковича, написаного своєму побратиму по перу Данилові Млаці (літературний псевдонім С. Воробкевича):

Світи, батьку, світи світло –
Бо я вже не вспію;
Світи правду, світи віру,
Любов і надію
По тій нашій Буковині –
Най люди побачуть!

[7, с. 69].

Справді, цей відомий музикант, композитор і диригент, автор численних віршів, поезій, літературних і музичних творів більшої форми, у тому числі лібрето й музики до багатьох театральних вистав, послідовно втілював у життя побажання свого друга. Увесь творчий хист він віддавав служінню рідному народові, збагаченню культури Західної України. З невичерпною енергією і з величезним запалом постійно працював у двох галузях культури – як письменник і як композитор, створював непересічні хорові твори національного характеру, що й досі не втратили своєї привабливості для українських виконавців. Особливо близькими вони стали, безперечно, шанувальникам його творчості в Чернівцях, зокрема учасникам знаменитого Державного заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю під багаторічною (півстолітньою) орудою художнього керівника і головного диригента А. Кушніренка.

Публікація першої книжки про І. Воробкевича, написаної на належному фаховому рівні, стала для дослідниці вагомою підставою продовжити працю над цією темою. Через десять років з'явилася її дисертація з певним уточненням теми [4].

БОГДАНА ФЛЫЦ, МАРІЯ БЛІНСЬКА – ПЕРША ДОСЛІДНИЦЯ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ С. ВОРОБКЕВИЧА

Так сталося, що М. Білінська була «прикріплена» до Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (далі – ІМФЕ; нині – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України) з метою підготовки до захисту дисертації. На той час я вже була кандидатом мистецтвознавства, тому мене призначили рецензентом її праці. Попередній захист пройшов дуже вдало. На широкому фактичному матеріалі, із залученням документальних даних з архіву Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР вона різнобічно розкрила багатогранну музичну й літературну діяльність талановитого буковинського композитора, переконливо, на основі аналізу творчості митця, аргументовано довела, що його спадщина відіграла велику роль у розвитку українського мистецтва. Захист дисертації відбувся на об'єднаній спеціалізованій раді трьох інститутів АН УРСР – ІМФЕ імені М. Т. Рильського, літератури імені Т. Г. Шевченка й Інституту мовознавства імені О. О. Потебні – і пройшов з великим успіхом. Офіційними опонентами були академік АН УРСР, доктор мистецтвознавства, професор Л. Ревуцький і заслужений діяч мистецтв УРСР, композитор, професор М. Колесса. Ми всі раділи за Марію Леонтіївну й щиро її вітали з присвоєнням наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Саме їй належать нові друковані видання про буковинського митця: автореферат кандидатської дисертації російською мовою, який було розіслано в наукові установи й консерваторії всіх республік тодішнього Радянського Союзу (1968), книжка «Сидір Воробкевич» із серії видань «Творчі портрети українських композиторів» [5] та нарис «І. І. Воробкевич (1863–1903)» з «Історії української дожовтневої музики» [2].

Однак повернімося до першої книжки, надрукованої 1958 року. Її сформовано з п'яти розділів, неозначених заголовками, але фактично відокремлених за своїм змістом.

У першому розділі стисло подано загальну характеристику історично-політичного становища Буковини й складних умов життя поневоленого місцевого населення у важкий період чужоземного панування

інших держав упродовж двохсотлітнього періоду. Авторка наголосила на прогресивній діяльності передових культурних діячів Буковини 1860–1990-х років, які протистояли онімеченню й самовіддано відстоювали права на розвиток української культури.

Другий розділ висвітлює життєвий і творчий шлях С. Воробкевича з відзначенням вузлових моментів у житті й знаменних подій у його творчій біографії. Подано відомості про роки навчання в духовній семінарії, про одруження і висвячення у священника, про сім років праці у віддалених гірських селах Буковини, захоплення фольклористикою, а також про переїзд до Чернівців на постійне проживання, де С. Воробкевич займався громадською діяльністю, оформленням записаних народних пісень, літературно-музичною творчістю. Також розглянуто становлення його як митця, створення численних музичних творів, поїздки до Відня з метою поглиблення музично-теоретичних знань і завершення студій та отримання свідоцтва професійного викладача співів.

Третій розділ присвячений літературній діяльності Данила Млаки – його віршам, оповіданням, гумористичним нарисам дидактичного спрямування для молоді, розмаїтим пригодам майже всіх козацьких гетьманів і славних козаків України XVI та XVII ст. (деякі з яких було введено до шкільних читанок).

У четвертому розділі розглянуто музичну творчість С. Воробкевича: пісні, збірники вокальних творів на власні слова та інших поетів, «Співаники» для дітей різного віку й молоді (три випуски). До першого випуску «Співаника» ввійшло двадцять пісень у двоголосному викладі. Серед них такі загальновідомі в Галичині й на Буковині, як веснянка «Ку-ку», знаменитий повчальний вірш-пісня «Рідна мова» («Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває / Той у грудях не серденько, а лиш камінь має»), «У горах Карпатах» тощо. У збірниках пісні розміщено за ступенем складності – від найлегших, найбільш доступних для дітей, і до складніших у мелодичному й гармонічному відношенні. У другому випуску – сорок пісень у різному викладі. Шістнадцять з них – оригінальні твори С. Воробкевича, а на інших –

ПОСТАТІ

напис «напівнародний». Більшість текстів складені Данилом Млакою, лише кілька номерів належать іншим авторам. Наприклад, «Чом, річенько домашня, так плівеш поволі» Я. Головацького, «Підлисса» М. Шашкевича, «До школи» Ю. Федьковича та інші. Третій випуск «Співаника» – це не тільки збірка пісень, але й методичний посібник з теорії музики та співу. У ньому подано пісенні приклади у відповідних ладотональностях, народні пісні переплітаються з оригінальними мелодіями С. Воробкевича. Багато хорових творів композитор створив на вірші Т. Шевченка. Дванадцять з них уперше надруковано в Лейпцигу (1887), а саме: «Заросли шляхи тернами», «Минають дні», уривки з поеми «Гайдамаки» – «Гомоніла Україна», «Три шляхи», «Ой чого ти почорніло», «Та не дай, Господи, нікому», «І широку долину», «Тече вода з-під явора», «Титарівна-Немирівна», «Утоптала стежечку», «Вип'єш першу», «Думи мої». Найбільш вдалими М. Білинська слушно вважала хори на поезію Т. Шевченка «Минають дні» й «Огні горять», а також їх перекладення для голосу з фортепіано, що стали дуже популярними на Буковині й у Галичині. С. Воробкевич написав ряд творів на вірші І. Франка: «Веснянка», «Ой, ти, дівчино, з горіха зерня» [9, с. 190], а також на слова Ю. Федьковича, М. Шашкевича, Я. Головацького та О. Поповича.

Понад 30 років композитор працював як диригент із різними хоровими колективами Буковини, які під його орудою зросли до професійного рівня.

У п'ятому розділі описано літературно-музичну спадщину С. Воробкевича для театральних вистав. Автор називав їх по-різному: опери, оперети, мелодрами, музичні комедії, пародії тощо. Насправді, це опери-водевілі, у яких розмовні діалоги чергуються із сольними аріями. Серед найпоширеніших з них – мелодрама «Гнат Приблуда», «Убога Марта», комедія, наближена до оперет, «Пані молода з Боснії», «Янош Іштенгазі» та інші. Їхню художню якість високо оцінив І. Франко, який уважав, що оперети С. Воробкевича «нічим не уступають закордонним творам цього жанру» [цит. за: 5, с. 38].

За характером музики, головними стильовими особливостями й жанровими ознаками С. Воробкевич був продовжувачем Перемишльської композиторської школи. Він здійснив великий внесок у різні галузі музичної творчості: вокальної та інструментальної музики, а також музики до 40 театральних вистав тощо. Сольні та хорові твори написані переважно на власні слова. Його мистецький доробок налічує 40 романсів, 20 вокальних дуетів, понад 400 хорів, з яких 250 – на власні вірші, підписані псевдонімом «Данило Млака». Інструментальні твори становлять твори для фортепіано, скрипки, гітари й камерного оркестру. Як і в його поезії, у музиці найціннішими є мініатюри ліричного характеру, де виявилася мистецька зрілість композитора. До них належать: «Над Прутом у лузі», «Там, де Татран круто в'ється», «Заграй ми, цигане старий», «Сині очі», «Чабан вівці ганяє». Virізняється своєю красою яскравий ліричний хор *a cappella* «Вечір», що відтворює любов до природи рідного краю:

Сонце ся сховало
За високі гори,
Тихо все дримає,
Луг, діброва, бори.

Багатогранні мистецькі здобутки композитора, поета, диригента та педагога Сидора (Ісидора) Воробкевича відіграли значну роль у розвитку української музичної культури. Велика популярність самотньої спадщини видатного буковинського діяча, сповненої палкої любові до народної пісні, рідної природи й рідного слова, свідчить про непересічність його творчої особистості.

Джерела та література

1. *Білинская М. Л.* И. И. Воробкевич: жизнь и музыкальное творчество : автореф. дис. ... канд. искусствоведения / Мария Леонтиевна Білинская. – Киев, 1968. – 16 с.

2. *Білинська М. Л.* І. І. Воробкевич (1863–1903) // Історія української дожовтневої музики : навч. посібник для вузів та ін-тів культури / ред. і упоряд. О. Я. Шреер-Ткаченко. – Київ : Музична Україна, 1969. – С. 312–319.

3. *Білинська М. Л.* І. І. Воробкевич: нарис про життя і творчість / М. Л. Білинська. – Київ : Держ. вид-во образотв. мист-ва і муз. літ. УРСР, 1958. – 50 с.

БОГДАНА ФЛЫЦ, МАРІЯ БІЛИНСЬКА – ПЕРША ДОСЛІДНИЦЯ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ С. ВОРОБКЕВИЧА

4. Білинська М. Л. І. І. Воробкевич. Життя і музична творчість : дис. ... канд. мистецтвознавства / Марія Леонтівна Білинська. – Київ, 1968. – 250 с.
5. Білинська М. Л. Сидір Воробкевич [Творчі портрети українських композиторів] / М. Білинська. – Київ : Музична Україна, 1982. – 46 с.
6. Загайкевич М. П. Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. – Київ : АН УРСР, 1960. – 190 с.
7. Мисько-Пасічник Р. І. Воробкевич // Музичне мистецтво України у XIX столітті : навч. посібник : у 2 кн. – Тернопіль : Астон, 2002. – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 69–77.
8. Ревуцький Л. М. Повне зібрання творів : в 11 т. – Київ : Музична Україна, 1988. – Т. 11 : Літературна спадщина. – 319 с.
9. Франко І. Я. Поезії / Іван Франко. – Київ : Радянський письменник, 1964. – Т. 1. – 479 с.
10. Ярославич Л. В. Марія Білинська. Творчий портрет // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1993. – Т. 226 : Праці музикознавчої комісії. – С. 361–369.

SUMMARY

The article covers the scientific activities of Mariya Bilynska, the earliest researcher of many-sided musical creation of Sydir (Isydor) Vorobkevych, a prominent cultural figure of Bukovyna, enlightener, talented Ukrainian composer, conductor, poet, and author of literary works, libretti and music to many theatrical performances published under his pseudonym Danylo Mlaka. He was also a specialist in folklore and a teacher, whose selfless labour has become the standard of active fight for Ukrainian word's claim in Bukovyna. He deservedly continued the activity of his predecessor – Yuriy Fedkovych. The Fedkovych and Vorobkevych activities were rich of ideas of national awakening and education of consciousness and freedom-loving persuasions of people of Bukovyna.

Well-known musicologist M. Bilynska made a significant contribution to the development of studies related to illumination of music in Western Ukraine and, in particular, her home town Chernivtsi. She was born and got high-school and musical education in Chernivtsi, and then graduated from the Lviv University with two specialities – musicology and German philology. In Lviv, she fruitfully worked as a teacher both at the special 10-class musical school and at the Lviv Conservatoire. She also worked as a researcher-musicologist studying the Ukrainian musical culture of the XIXth–XXth centuries, as well as modern processes in development of Ukrainian music. Her book *I. I. Vorobkevych. An Essay about Life and Creation* (Kyiv, 1958) is especially valuable and important. There are many new and interesting materials, which have been introduced in cultural science for the first time. This book analysed the main artistic achievements of the composer and asserted their great value in history of Ukrainian culture. Afterwards, in 10 years, another, considerably complementary, book devoted to Vorobkevych's life and achievements was printed by M. Bilynska. She has defended a candidate's dissertation at our institute – M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the NAS of Ukraine. Academician L. Revutskyi and composer M. Kolessa acted as opponents to her dissertation's defence. Her scientific work comprehensively exposed the many-sided activity of the glorious Bukovyna artist in many genres, which is described in detail in the article. In particular, the article considers the folkloristic activity of Vorobkevych, his creation of poems for young people and interesting stories on all hetmans and glorious Cossacks of Ukraine in the XVIth–XVIIth centuries, with some of which being included in school reading books, the songs collections to poetry of his own and other poets, *Songbooks* for children of different ages and young people (three issues). The author also examines the vocal creation of the composer to the poetry of T. Shevchenko, I. Franko, M. Shashkevych, Yu. Fedkovych, particularly popular lyric songs of S. Vorobkevych *Along the Prut in the Meadow; Play to Me, Old Gipsy; Dark Blue Eyes* and others, as well as the music for 40 theatrical performances, including his operettas, whose artistic quality was highly appreciated by I. Franko.

Keywords: music, poetry, composer, creation, M. Bilynska, S. Vorobkevych.